

здебільшого історії та розвитку діяльності дошкільних закладів, теорії та практиці дошкільного виховання, питанням підготовки та перепідготовки дошкільних працівників тощо. Відсутність праць, у яких би вивчалася проблема організаційно-педагогічних засад методичної роботи в дошкільних навчальних закладах України в другу половину ХХ ст., зумовила науковий пошук у цьому напрямі.

Здійснений у статті історіографічний аналіз досліджуваної проблеми дає змогу узагальнити досвід минулих років для подальшого розвитку організації методичної

роботи в сучасних дошкільних навчальних закладах України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Адаменко О. Методологія формування джерельної бази історико-педагогічного дослідження / О. Адаменко // Педагогічний дискурс: зб. наук. праць. – Хмельницький: ХГПА, 2013. – Вип. 15. – С. 10–12.
2. Гупан Н. Українська історіографія історії педагогіки / Н. Гупан. – К«А.П.Н.», 2002. – 224 с.
3. Голубничка Л. Педагогічна історіографія: теоретичні аспекти / Л. Голубничка // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. – Запоріжжя: КПУ, 2012. – Вип. 27. – С. 150–157.

УДК 37:94(438) «ХХ» Пiлсудський

КУЛЬТ ОСОБИ Ю. ПiЛСУДСЬКОГО ЯК ЕЛЕМЕНТ ОСВiТНЬОЇ ПОЛiТИКИ У II РЕЧi ПОСПОЛИТИЙ

Топоренко О.Ю., аспірант
кафедри педагогіки та менеджменту освіти
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Стаття присвячена дослідженню формування і розвитку культу маршала Польщі Юзефа Пiлсудського як частини офіційної освітньої та молодіжної політики у міжвоєнній польській державі (1920–1939 рр.). Детально охарактеризовані підходи керівництва системи освіти II Речі Посполитої до особи лiдера санації, а також формуванню його культу у польській школі, зокрема на території окупованої Західної України. Особливо підкреслюється роль та місце, які займала особа маршала в ідеології провідних молодіжних об'єднань та організацій, освітніх закладів. У статті використовуються архівні матеріали, праці польських освітніх ідеологів та політиків першої половини ХХ ст.

Ключові слова: *культ особи, санація, система освіти, навчальні програми, виховання.*

Статья посвящена исследованию формирования и развития культуры маршала Польши Юзефа Пилсудского как части официальной образовательной и молодежной политики в междувоенной польской государстве. Подробно охарактеризованы подходы руководства системы образования II Речи Посполитой к лицу лидера санации, а также формированию его культуры в польской школе и на территории оккупированной Западной Украины. Особо подчеркиваются роль и место, которые занимал маршал в идеологии ведущих молодежных объединений и организаций, образовательных учреждений. В статье используются архивные материалы, работы польских образовательных идеологов и политиков первой половины XX в.

Ключевые слова: *культ личности, санация, система образования, учебные программы, воспитания.*

Toporenko O.Y. J. PIŁSUDKI'S CULT OF PERSONALITY AS AN ELEMENT OF EDUCATIONAL POLICY IN THE SECOND COMMONWEALTH OF POLAND

This article deals with formation and development of Polish marshal's personality cult of Juzef Pilsudski as a part of official youth policy in the piece time in Poland. There are characterised in details approaches of system education governance of 2nd Commonwealth of Poland to sanitation leader persona and his cult formation in Polish schools as well as on the territory of Western Ukraine. Marshal's role in the leading youth organizations, unions and educational establishments' ideology is highly stressed. In the article were used archive materials and Polish educational ideologists' works of first half of XX century.

Key words: *personality cult, sanitation, educational system, educational programs, education.*

Постановка проблеми. Культ особи лiдера санації маршала Ю. Пiлсудського був невід'ємною часткою громадсько-політичного життя II Речі Посполитої, зокрема на тери-

торії Західної України, яка у міжвоєнний період перебувала у складі польської держави.

Необхідно підкреслити, що проблема висвітлення ідеологічного аспекту в освіті та

середовищі молодого покоління Західної України в міжвоєнний період не знайшла достатнього висвітлення у вітчизняній педагогічній науці та історіографії. Деякий час, а саме в радянський період, питання діяльності освітніх інституцій та громадських об'єднань розглядалися тільки в контексті боротьби молоді проти процесу полонізації. Будь-які заходи подібного характеру згадувалися лише у зв'язку з цією боротьбою у негативному ракурсі (С. Анісов, А. Мацко, Н. Орехво).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цікавими, на нашій погляд, є роботи тогочасних освітніх ідеологів та провідних педагогів: аналіз суб'єктів педагогічної взаємодії та їх співпраця у справі ретрансляції культу особи маршала А. Скварчинські (A. Skwarczyński), аналіз законодавства з декларації виховного ідеалу маршала С. Червінські (S. Czerwiński), висвітлення В. Добачевською (W. Dobaczewska) викладання культу особи маршала у школах Волині, розробка програмних заходів з вшанування учнівством Ю. Пілсудського під час уроків (М. Голка) та інші.

Різні аспекти згаданої проблематики висвітлені в сучасній польській історіографії. З останніх досліджень слід вказати роботи А. Закжевської (A. Zakrzewski), П. Вивяли (P. Wywiały), П. Ціхорацькі (P. Cichoracki), П. Куслак (P. Kuslak). У вітчизняній історіографії різні аспекти проблеми «режиму санації» досліджували Н. Алексієвець, З. Баран, С. Баханова, М. Крикун та інші. Однак проблематика державної молодіжної політики в аспекті трансляції культу особи Ю. Пілсудського залишається невисвітленою.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає в з'ясуванні ролі культу особи Ю. Пілсудського як елемента державної молодіжної політики, що мав вплив на формування «санаційної» моделі виховання молодого покоління західноукраїнського регіону. На нашу думку, це дасть змогу скласти більш об'єктивне уявлення не тільки про молодіжну політику військово-патріотичного спрямування у польському середовищі, а й дізнатися про буденне, освітнє та громадське життя Західної України загалом.

Виклад основного матеріалу дослідження. Після того, як у травні 1926 р. до влади у II Речі Посполитій прийшов режим «санації» (від лат. «санація» – режим, який передбачав оздоровлення усіх сфер суспільного життя, шляхом обмеження демократії та проведення полонізаційної політики щодо українського населення), у сфері молодіжної політики розпочалась реалізація концепції так званого «державного виховання». Необхідно відзначити, що протягом міжвоєнного

періоду концепція пройшла доволі складну еволюцію, однак поширення культу особи маршала Ю. Пілсудського залишалось її головним елементом. Фактично, цей культ став невід'ємною часткою санаційної моделі виховання молоді. Автори моделі навіть охрестили Ю. Пілсудського прикладом «ідеального вихователя» [5].

Так, А. Скварчинські (A. Skwarczyński), один із провідних санаційних ідеологів, відзначав: «У справі виховання молоді <...> особа Пілсудського є найважливішою. Він для нас не являється ні теоретиком, які придумує поняття всупереч життю, ні автором доктрини, що шукає мертві принципи. Він є вихователь. Він, як ніхто інший, бачить і чує життя і його закони» [5, с. 14]. Уже після смерті маршала відзначалося, що його особа, як і створена ідейна спадщина, – це повна досконала виховна система, автор якої сам презентував «виховний ідеал, визначив ідейні шляхи польської педагогічної думки і показав методи виховної роботи, які відповідають польській національній психіці» [5, с. 15].

Вважалось, що польська молодь не зможе стати ідейною, бути героїчною і великою, якщо її формувати в душі ненависті чи прихильної поблажливості до тих, хто приніс Польщі незалежність. Тому ідеалом для молоді намагалися виставити маршала Ю. Пілсудського, з якого, окрім того, необхідно було створити так званий «символ громадянськості» [1, с. 305–306].

Прихильниками культу особи польського диктатора були міністр системи освіти II Речі Посполитої. Так, К. Світалські (K. Świtalski), міністр віросповідань і публічної освіти, вважав, що впровадження у виховну практику культу особи Ю. Пілсудського є одним із пріоритетів польської освіти. Його наступники погоджувалися й активно впроваджували цей культ. Так, у лютому 1931 р. міністр С. Червінські (S. Czerwiński) заявляв, що тільки сліпа від політичної ненависті партійності може вимагати викреслити з програми громадянського виховання особу, яка, завдяки своїй жертвній службі державі, «стала ліпшим символом і прикладом». Також він стверджував, що неможливо виховувати шкільну молодь на прикладах чужих героїв і замовчувати фігуру «самого великого героя власної визвольної війни» [2, с. 78].

Наступний міністр Я. Енджеєвіч (J. Jędrzejewicz) під час дебатів у польському Сеймі висловився: «Наш суд про історію відновлення нашої незалежності визначений: у тих подіях ми добре розрізняємо людей, які не шкодували свого життя і крові, людей дії, рішення, боротьби і відповідальності і людей боягузтва, презирства. І будемо, напевно, будемо поширювати культ одних і презир-

ство – до інших. І враховуючи, що особа Пілсудського з'являється живим символом того піднесення, того, що є одним з самих ліпших виховуючих зразків у нашій традиції, польська школа повинна поширювати і культивувати любов і повагу до нього» [1, с. 307].

Необхідно також відзначити, що цей культ дійсно активно поширювався і насаджувався в системі освіти та багатьох молодіжних військово-патріотичних організацій до початку Другої світової війни, які діяли на території Західної України – Союзі Стрільців, польських харцерів, Соколі тощо. Про цей факт згадують у своїх роботах А. Закревський (A. Zakrzewski) і П. Вивяла (P. Wywiała).

Наприклад, у статуті Стрільцького Союзу, що діяв на теренах Західної України, зазначалося, що громадянське виховання відбувається відповідно до вказівок лідера санації маршала Ю. Пілсудського [7, с. 19].

При організаційному вихованні юнаки, відповідно до програми навчання, мали детально ознайомитись із діяльністю Ю. Пілсудського, історією створених ним організацій, як-от Легіони і Польська військова організація. Сама програма громадянського виховання «Стрільцького Союзу», наводила список календарних заходів, які мали відзначатися у відділах Стрільцького Союзу. Окрім святкування іменин Пана Президента Речі Посполитої, молодь, задля формування якостей відданості та слухняності щодо ватажків польського руху, мала брати участь у процесіях та покладанні квітів до Дня пам'яті Ю. Пілсудського [9, с. 100].

Крім того, обов'язковими для прочитання шкільною молоддю старших класів та учасників полонійних товариств й організацій були автобіографічні книги та праці національного спрямування, що висвітлювали історію створених Пілсудським військових формувань. Цей список містив і праці діячів санації, зокрема його спогади «Мої перші бої», які були обов'язковими в програмі для прочитання у старших класах середніх шкіл.

Під час підготовки учнями рефератів, присвячених історії і сучасності польської держави, серед запропонованих тем найбільше було пов'язаних з особою маршала, як-от «Травнева конституція 1935 р.» чи «Значення Ю. Пілсудського в історії Польщі та його роль в житті сучасної Польщі».

Екскурсії і культурно-мистецьке виховання теж базувалися на ореолі Ю. Пілсудського (вшанування його пам'ятників, місць, де перебував маршал тощо) [3, с. 21–29]. Наприклад, у Тернополі учнівська молодь звільнялася від уроків 19 березня, а після смерті маршала молодь мала приходити на місцеву площу для вшанування пам'яті у день відзначення його роковин [10].

Подібне значилось у завданнях Союзу сільської молоді, де створення нової людини, яка усвідомлює власні права і обов'язки, повинно було відбуватися за ідейними принципами маршала Ю. Пілсудського [6].

Ідейним патроном Ю. Пілсудський також був у карцерів: його ім'ям та іменами його близького оточення називалися середні та вищі навчальні заклади (як при житті, так і після смерті), наприклад Тернопільська державна жіноча гімназія ім. Ю. Пілсудського, II державна гімназія і лицей ім. Й. Пілсудського у Станіславі тощо. Вчителям загальних шкіл регулярно видавалися методички, в яких зазначалося, що особа Ю. Пілсудського «зв'язує регіон із сильною Польщею» [1, с. 132].

На думку З. Баран, це давало змогу молоді усвідомлювати, що завдяки маршалу вони можуть здобувати знання у польській школі, і велика честь для них навчатися в закладі, названому іменем патрона. Крім того, як зазначає П. Ціхорацький (P. Cichoracki), урочистості на честь маршала були найбільшим театральним виявом культу особи Пілсудського у процесі виховання молоді. За саботування влада застосовувала численні репресії. Наприклад, у період 1934–1935 рр. міністр віросповідань і народної освіти В. Єнджеевич (J. Jędrzejewicz) підписав розпорядження, що стосувалося позбавлення шкіл урядової допомоги, які саботуватимуть урочистості.

Однак вже у другій половині 1930-х рр. у Міністерстві запанувала думка, що запроваджені офіційні заходи в школах повністю вичерпують головні завдання виховного процесу. Це, у свою чергу, не приносить потрібного ефекту. Тому влада розмірковувала над зменшенням кількості урочистостей, що були присвячені особі маршала. 19 березня залишалося у шкільному календарі, але іменини поєднувалися з ідеєю оборони країни; тому найкращою формою відзначення стали спортивно-гімнастичні змагання [8, с. 568–569].

Культ особи маршала енергійно та системно впроваджувався у зміст навчальних програм, планів, а також шкільні підручники як один з основних інструментів колонізації. Так, у шкільних програмах з історії для загальної семирічної школи 1920 р. Ю. Пілсудського як першого керівника Польщі та головнокомандувача армії згадували лише раз. Не висвітлювали навіть тему революції 1905–1907 рр., в якій Ю. Пілсудський брав активну участь.

Натомість, у програмі вивчення історії в середніх навчальних закладах гімназійного типу було розміщено тези симпатій до маршала, акцентовано на його ролі в організації збройного руху в Галичині та коменданта

Першої Бригади [8, с. 567]. Це можна пояснити наявністю в гімназіях переважно учнів польського походження.

Програма вдруге була перевидана 1927 р., що підкреслює ще повністю не сформований культ Пілсудського в освітній системі. Натомість, починаючи з 1931 р., після обрання міністром віросповідань і публічної освіти Я. Єнджеєвича (J. Jędrzejewicza), у програмі з історії відбулися суттєві зміни. Для загальних шкіл I-го ступеня обов'язковими темами з навчання стали: «Ю. Пілсудський – начальник відродженої польської держави», «Перехід влади у відродженій польській державі до Ю. Пілсудського»; у програмах для шкіл II-го ступеня «11 листопада, перехід влади до Ю. Пілсудського», «З боротьби за визволення держави. Начальник держави і Головнокомандувач Ю. Пілсудський», у програмі III-го ступеня – «Начальник держави Ю. Пілсудський» [4, с. 31]. У додатках автори програми прославляють Ю. Пілсудського, даючи рекомендації педагогам подавати його як виховний ідеал.

Однак культ особи маршала насаджувався не тільки під час занять з історії. Учнівство ознайомлювалось з постаттю Ю. Пілсудського при вивченні польської мови, літератури (під час уроків учнями читалися і обговорювалися основні праці і твори політика, як-от «Мої перші битви», «Рік 1920» та ін.). Однак слід погодитись із П. Ціхорацьким (P. Cichoracki), що особа маршала не заповнювала в центрі навчальні програми [8, с. 568] і лише була намаганням прищепити учням не полякам.

Висновки з проведеного дослідження. Враховуючи тогочасну суспільно-політичну ситуацію, культ особи для польської держави був життєво необхідним як один з провідних інструментів колонізації поневолених народів, а також виховний приклад для польської молоді.

Необхідність уніфікації польських земель (вельми різнорідних за рівнем розвитку), окупація та входження до складу Польщі після 1921 р. Західної України і Західної Білорусії, анексія у Литви Віленського краю вимагали саме тієї фігури, яка могла б ці складні процеси скерувати в єдине русло. Нею і став Ю. Пілсудський, культ якого ґрунтувався на емоційному сприйнятті поляками дійсності – політичної, освітньої, економічної і т.д., тобто сферам суспільства потрібен був «вождь».

З наведеного вище можна зробити висновки, що після травня 1926 р. культ особи Ю. Пілсудського поступово трансформувалася, ставши, зокрема, невід'ємною частиною офіційної молодіжної політики: освітні ідеологи перетворили маршала, героя Першої світової війни та ініціатора багатьох успішних реформ у найдосконаліший виховний іде-

ал у школі. З огляду на це, освітні заклади у II Речі Посполитій провадили активну роботу з формування свідомості молоді в дусі «легенди маршала». Це відбувалося під час не лише навчального процесу, а й виховних заходів. Такі дії знижували цінність навчальних програм, перешкоджаючи реалізації справжніх освітніх цілей в умовах Західної України. Культ Ю. Пілсудського в системі освіти створював сприятливий ґрунт для реалізації польського шовінізму, культу мілітаризму, ідеалізації вождів «санації», перш за все, Ю. Пілсудського.

Фактично, навчальний процес у загальноосвітніх закладах, громадянське виховання в різноманітних молодіжних об'єднаннях та організаціях сприяло колонізації західноукраїнської молоді. Саме для цієї мети творці навчальних програм експлуатували і традиції польського національно-визвольного руху, особливе місце в яких посідав Ю. Пілсудський.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Cichoracki, P. *Legenda i polityka. Kształtowanie się wizerunku marszałka Józefa Piłsudskiego w świadomości zbiorowej społeczeństwa polskiego w latach 1918–1939* / P. Cichoracki. – Kraków : Księgarnia Akademicka, 2005. – 412 s.
2. Czerwiński, S. *Przemówienie na posiedzeniu Sejmu w dn. 10 lutego 1931 r. // O nowy ideał wychowawczy szkoły polskiej* / S. Czerwiński. – Warszawa, 1934. – S. 73–85.
3. *Program dla grup wiekowo-wyszkoleniowych w oddziałach i pododdziałach Związku Strzeleckiego w zakresie wychowania obywatelskiego.* – Brześć nad Bugiem, 1937. – 45 s.
4. Składanowski, H. «Od uwielbienia do negacji» – Józef Piłsudski w podręcznikach historii w szkole powszechnej (podstawowej) w II RP i okresie stalinowskim PRL / H. Składanowski // *Wiadomości historyczne.* – 2006. – № 5. – S. 30–38.
5. Skwarczyński, A. *Myśl wychowawcza Piłsudskiego* / A. Skwarczyński // *Zrab.* – 1930. – T. 13. – S. 9–14.
6. *Sprawozdanie Poleskiego Wojewodzkiego Związku Młodzieży Wiejskiej za rok 1931–1932.* – Brześć nad Bugiem, 1933. – 16 s.
7. Wywiał, P. *Związek Strzelecki w tworzeniu bezpieczeństwa narodowego Polski. Tradycja i wyzwania XXI wieku* / P. Wywiał. – Łódź, 2009. – 128 s.
8. Баран З. [Рец. на кн.] Cichoracki P. *Legenda i polityka. Kształtowanie się wizerunku marszałka Józefa Piłsudskiego w świadomości zbiorowej społeczeństwa polskiego w latach 1918–1939* / Piotr Cichoracki. – Kraków, 2005. – 412 s. // *Вісник Львівського університету. Серія історична.* – 2014. – Вип. 50. – с. 549–570.
9. *Державний архів Тернопільської області.* – Тернопіль, ф. 292, оп. 1 – спр. 38 – арк. 1.
10. Мороз В. *Пілсудський і Тернопіль: пам'ятник з конем* / В. Мороз // 20 хвилин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://te.20minut.ua/Podorozhi/pilsudskiy-i-ternopil-pam039yatnik-z-konem-foto-10181325.html>.